

Fogyatékoságtudományi tanulmányok (Disability Studies) az amerikai felsőoktatásban

Steven J. Taylor • Fordította: Laki Ildikó

A felsőoktatásba belépő egyének és csoportok minden esetben hatást gyakorolnak a képzési programokra és a curriculumokra. Az Egyesült Államokban a nők és az etnikai kisebbségek számára az 1960-as évektől kezdődően megnyílt az oktatási vagy tanulmányi lehetőségek köre; létrejöttek önálló szakokként a női- és nemi, az afroamerikai, a latin kultúrát közvetítő (spanyol ajkú kisebbség) tanulmányok, az amerikai őslakosokkal összefüggő és hasonló etnikai fókusszal bíró oktatási programok köre. Az 1970-es években a meleg és a leszbikus jogvédő mozgalmak növekvő elfogadottsága, az LMBT-s személyek társadalmi integrálódásának esélye az amerikai társadalomban a különböző szexuális területekkel kapcsolatos képzések megjelenéséhez vezetett számos főiskolán, illetve egyetemen. S végül az 1970-es években megjelentek a fogyatékkal élő hallgatók is a felsőoktatásban. Az Egyesült Államok Fogyatékos Személyek oktatásáról szóló 1975-ös törvényének elfogadását követően a fogyatékos diákok és hallgatók lehetőségei kitágultak az amerikai oktatási rendszerben. Egyre aktívabbá vált az a lehetőség, hogy különböző képzésekben vegyenek részt, majd pedig ezzel hozzájáruljanak a társadalom fejlődéséhez.

Az 1990-ben elfogadott „Fogyatékkal élő Amerikaiak törvénye” (The Americans with Disabilities Act) megkövetelte az oktatási intézményektől, az állami intézményektől és a magán szervezetektől is, hogy felszámolják a fogyatékkal élő személyekkel szembeni diszkriminációt. Amint egyre nagyobb számban léptek fogyatékos hallgatók a felsőoktatásba, természetesen egyre inkább elvárás volt, hogy az egyetemek és a főiskolák létrehozzanak olyan oktatási programokat, melyek a társadalmi tapasztalatokat tükrözik vissza az érintett csoport vonatkozásában.

A fogyatékoság valójában ekkor nem új témaként jelent meg az amerikai felsőoktatásban. A pszichológiai és intellektuális fogyatékoság a pszichiátriában és a pszichológiában mint érdeklődési kör már az 1800-as évek végétől, az 1900-as évek elejétől jelen volt. A II. világháború végétől kifejezetten gyors növekedés volt tapasztalható azon oktatási programokban, melyek a speciális oktatásban, a foglalkoztatási rehabilitációban, a beszéd-rendellenesség és hasonló orvosi és oktatási területen jelentkeztek. A 20. század eleje óta a szociológiában a szociális problémákról és devianciákról szóló kurzusok foglalkoztak a fogyatékosággal,

párhuzamosan a faji, etnikai és szexuális kérdésekkel. Valamennyi itt felsorolt tudományterület a fogyatékossgot a nem fogyatékossgal élő többség szemszögéből vizsgálta. A fogyatékossgot egy olyan állapotként kezelték, amelyet meg kell gyógyítani, vagy mint egy olyan „jellemzőként” definiáltak, amely negatív hatást gyakorol a normál társadalmi működésre és a kapcsolatokra. Ekkor jelenik meg a fogyatékossgtudomány.

A fogyatékossgtudomány a fogyatékossgot más szempontból közelíti meg, mint a korábban említett hagyományos tudományok. Az új megközelítés a fogyatékossgot mint szociális, politikai jelenséget vizsgálja, szemben a klinikai, orvosi jellegű képzési és terápiás megközelítésekkel. A fogyatékossgtudomány azt vizsgálja, hogy a fogyatékossgot hogyan határozzák meg, és miként képviselik a társadalomban. Ebből a szemszögéből a fogyatékossg nem egy tulajdonság, amely kizárólag az így meghatározott személyre vonatkozik, hanem egy olyan konstrukció/építmény, amely kizárólagosan egy szociális, kulturális közegben értelmezhető. Ez hasonló ahhoz, ahogy a női- és nemi tanulmányok a nem, mint biológiai állapot és a nem mint társadalmi, szociális szerep közötti különbséget vizsgálja.

A fogyatékossgtudomány egy folyamatosan változó és sokrétű tudományos terület. Először is inter- és multidiszciplináris; nincs olyan kizárólagos terület, amely magáénak követelheti a fogyatékossgai tudományokat. Ehelyett merít számos különböző tudományágból, legyen az történelem, szociológia, irodalom, filozófia, politológia, jog, közgazdaságtan, kulturális tanulmányok, antropológia, földrajz, teológia, kommunikáció, médiatudományok és szabad bölcsészet.

Az sem elhanyagolandó szempont, hogy a szakmai testületek, mint például a Modern Nyelvek Társasága, az Amerikai Szociológiai Társaság, az Amerikai Oktatási Kutató Társaság, valamint az Amerika Tanulmányok Társasága is rendelkeznek érdekcsoportokkal a fogyatékossgtudomány vonatkozásában.

Ugyanakkor a fogyatékossgtudomány széles körű fogyatékos csoportot fed le. Ide tartoznak a látássérültek, a siketek, a kerekeseket használók, a krónikus fájdalomtól és fáradékonyságtól szenvedők, a tanulási nehézségekkel küzdők stb., akik a fogyatékossgukat nagymértékben más szemszögéből élik meg. A kérdés az, vajon van-e értelme annak, hogy ennyire eltérő embereket soroljunk egyetlen általános fogyatékossgai kategóriába. Természetesen nincs. Nem hasonlók biológiai vagy filozófiai értelemben, mindössze a társadalom sorolta őket ebbe az egyetlen kategóriába.

Végezetül pedig könnyebb meghatározni, hogy mi az, ami nem a fogyatékossgtudomány körébe tartozik (az orvoslásban, a rehabilitációban, a speciális oktatásban, a beszédbeli és nyelvi akadályoztatásban és azokban a szakmákban vagy foglalkozásokban, amelyek a fogyatékossg gyógyítására, megelőzésére, kezelésére szakosodtak), mint az, ami valójában oda sorolható. Bár a fogyatékossgtudománnyal foglalkozó szakemberek általában egyetértenek a fogyatékos kisebbségi csoport modelljében – az emberek kisebbségi helyzete befolyásolja a tapasztalataikat a társadalomban –, de más kérdésben már eltér a véleményük. Vannak olyanok, akik a fogyatékossgot kulturális és identitásbeli szemszögéből vizsgálják, míg mások a fogyatékossgot címkének vagy egy társadalmi konstrukció eredményének tekintik, megint mások mint identitást értékelik a fogyatékossgot. A fogyatékossgal foglalkozó szakemberek eltérő véleménnyel vannak afelől, hogy a fogyatékossgtudomány mennyire kompatibilis más tudományágak fogyatékossgai perspektíváival. Emellett vannak olyanok

is, akik elutasítják a fogyatékoság orvosi és klinikai megközelítését, azzal érvelve, hogy ezek a fogyatékoságot önmagukból adódóan „patológiai” esetekként kezelik. Sokak szerint a fogyatékoság eltérő definíciói azonban megférhetnek egymás mellett, a fogyatékoságtudomány pedig ráirányíthatja a figyelmet arra, hogy a társadalom miként kezeli a fogyatékosággal élő tagjait.

Maguk a szakemberek is eltérő definíciókat használnak a fogyatékosággal kapcsolatban. A *fogyatékos személy* kifejezés az érintett ember életében jelenlevő fogyatékoság meghatározó mivoltára utal; a *fogyatékkal élő személy* kifejezés viszont arra, hogy a fogyatékoság csak másodlagos egy személy személyiségében; a *fogyatékosként kezelt személy* (szellemileg visszamaradott, intellektuálisan fogyatékos, mentálisan beteg stb.) kifejezés pedig azt jelzi, hogy a fogyatékoság egy társadalmilag kreált keretrendszer, amibe az átlagtól eltérő személyeket belekényszerítik. Az érintett személyek és csoportok között használt nyelvezetben a legkisebb eltérések is fontos jelentőséggel bírhatnak. Így a *siket személy* és a *Siket Személy* eltérő jelentéssel rendelkezhetnek, az utóbbi egy nyelvi kisebbséghez való tartozást jelent, mely az Amerikai Jelbeszéd rendszerét használja kommunikációs célokra.

Az első fogyatékoságtudományi (Disability Study) képzési programokat az USA-ban az 1990-es évek közepén indították el. Jelenleg legalább 29 alapszintű, illetve posztgraduális fogyatékoságtudományi képzési program működik az USA-ban, számuk évente egy-kettővel emelkedik. A tanulmány végén található táblázatban láthatóak azok a főiskolák, illetve egyetemek, ahol alapszakos és/vagy posztgraduális diploma vagy képzési igazolás szerezhető fogyatékoságtudományból. A *Fogyatékoság Tanulmányok Társasága (Society for Disability Studies)* és a *Fogyatékos Tanulmányok az Oktatásban (Disability Studies in Education)* elnevezésű csoport, amely az Amerikai Oktatáskutatás Egyesület tagszervezete, évente szervez és támogat konferenciát a fogyatékoságtudomány témájában. Fontos egyetemi kiadóknak, mint például New York University Press, a Syracuse University Press, a Temple University Press és a University of Michigan Press vagy fogyatékoságtudománnyal foglalkozó könyv/tanulmány sorozatot publikálnak, vagy számos, a témához kapcsolódó könyvet adnak ki. Bár a fogyatékoságtudománnyal foglalkozó cikkek számos egyéb tudományos folyóiratban fellelhetők, főleg a társadalom- és humán tudományok tárgykörében, a negyedévente megjelenő *Disability Studies Quarterly*, a *Disability and Society* (Fogyatékoság és Társadalom), és a *Journal of Disability Policy Studies* (Fogyatékoságpolitikai Tanulmányok Folyóirat) kizárólagosan a fogyatékoságtudomány témakörével foglalkoznak.

A fogyatékoságtudomány egy tudományág és nem egy „ellátó-szolgáltatás”. Az 1973-as Rehabilitációs Törvény 505. cikkelye értelmében és a Fogyatékosággal Élő Amerikaiak Törvényének megfelelően az egyetemek és főiskolák kötelesek lakhatást biztosítani a fogyatékos diákoknak, oktatóknak és iskolai személyzetnek. A legtöbb oktatási intézmény külön irodát tart fenn a fogyatékos diákok számára különféle segítségnyújtás céljából. Bár a fogyatékoságtudomány szak nem biztosít semmiféle ellátást a fogyatékkal élő hallgatók számára, azonban kiegészítheti az esélyegyenlőségi szolgáltatásokkal foglalkozó iroda munkáját, illetve befogadóbbá teheti az egyetemi életet az érintettek számára. A törvény által előírt egyetemi szálláshelyek megléte fontos, azonban ezzel még nem fognak eltűnni a megítélésbeli akadályok, melyek gyakran izolálhatják és marginalizálhatják a fogyatékos diákokat. Hasonlóan a női- és gender, az afroamerikai és az LMBT tanulmányok programokhoz,

a fogyatékoságtudományi tanulmányok program is pozitívan befolyásolhatja az egyetemek és főiskolák ide vonatkozó gyakorlatát és politikáját.

A fogyatékoságtudomány mára már teljesen integrálódott a felsőoktatás rendszerébe. Azonban joggal felmerülhet a kérdés, hogy miért kell az egyetemeknek és főiskoláknak támogatniuk a fogyatékoságtudományi képzési programokat. Ennek egyik magyarázata, hogy a fogyatékoság részét képezi az emberi létnek, és gyakorlatilag valamennyien közvetve vagy közvetlenül érintettek vagyunk életünk folyamán. Különösen a fogyatékosággal élő diákok számára segíthet a fogyatékoságtudományi tanulmányok megérteni személyes tapasztalataikat, élményeiket társadalmi, kulturális és politikai kontextusban. Tudományos szempontból a fogyatékoság egy olyan látásmódot biztosít, amelyen keresztül vizsgálni lehet bármit, a szépség és normalitás kulturális koncepcióitól egészen a sztereotípiák, a diszkrimináció és a kirekesztés társadalmi dinamikáin át. Gyakorlatilag valamennyi egyetem és főiskola lehetőséget nyújt szakmai rehabilitációból, gyógypedagógiából és egyéb kapcsolódó szakokon diploma szerzésére. A szociális munka, a gyermek- és családnevelés, illetve a hasonló szakokon tanuló diákok gyakran hallgatnak a fogyatékosághoz kapcsolódó tárgyakat. Az alkalmazott tudományokat hallgató diákok kiegészíthetik saját képzési programjukat fogyatékoságtudományhoz köthető tárgyakkal, melyek segíthetnek annak megértésében, hogy a legjobb oktatási programokat vagy orvosi beavatkozásokat is „alááshatják”, hogy a fogyatékos gyermekeknek vagy felnőtteknek továbbra is szembe kell nézni a társadalmi, fizikai és megítélésbeli akadályoztatással.

A fogyatékoságtudományi tanulmányok program elindításával az egyetemek és főiskolák demonstrálhatják a diverzitás irányába tett elkötelezettségüket. A Syracuse Egyetem és más intézmények tapasztalatai erősíthetik azt a tendenciát, hogy azok az alap-, illetve posztgraduális képzésben résztvevő diákok, akik fogyatékosággal élnek vagy egy családtagjuk él fogyatékosággal, nagyobb valószínűséggel vesznek részt a fogyatékoságtudományi diplomát, illetve bizonyítványt adó képzéseiben. A fogyatékoságtudományi tanulmányok program keretein belül posztgraduális képzésben résztvevő diákok gyakran olyan gyógypedagógiai vagy munkahelyi rehabilitációs háttérrel rendelkező vagy más segítő területről érkező szakemberek, akik kiábrándultak a diákjaikat vagy betegeiket érő társadalmi és adminisztrációs akadályok miatti kirekesztődéstől. A fogyatékoságtudomány alapképzésben résztvevő diákok gyakran a területen végzett önkéntes tevékenység vagy a személyes tapasztalatok miatt választják a képzést. Ezért egy egyetem vagy főiskola azáltal, hogy rendelkezik fogyatékoságtudományi képzéssel, azt az üzenetet közvetíti lehetséges diákjai felé, hogy „ha szociológia, irodalom, történelem, pedagógia képzésben akarsz részt venni és fogyatékoság területén érintett vagy, illetve ilyen irányú szakmai érdeklődésed van, akkor a mi egyetemünk vagy főiskolánk a tökéletes választás számodra.”

Fogyatékoságtudományi (Disability Studies) szakok az amerikai egyetemeken 2014-ben

Program	Oktatási egység
California Baptist University (http://www.cbuonline.edu/programs/program/master-of-arts-in-disability-studies)	
Master of Arts in Disability Studies	School of Education
Chapman University (http://www.chapman.edu/ces/graduate/phd-education/index.aspx)	
PhD in Education, Disability Studies Emphasis	Academic Unit: College of Education Studies
City University of New York (http://sps.cuny.edu/programs/ma_disabilitystudies)	
Master of Arts in Disability Studies Multidisciplinary Graduate Certificate in Disability Studies	CUNY School of Professional Studies
College of Staten Island, City University of New York (http://www.csi.cuny.edu/catalog/undergraduate/disability-studies.htm)	
Minor in Disability Studies, Interdisciplinary Program	Department of Sociology, Anthropology and Social Work
Eastern Washington University (http://www.ewu.edu/csbsw/programs/disability-studies)	
Certificate in Disability Studies Center for Disability Studies and Universal	Graduate Certificate in Disability Studies Access
Gallaudet University (http://www.gallaudet.edu/american_sign_language_and_deaf_studies.html)	
Master of Arts in Deaf Studies Cultural Studies Concentration and Deaf Studies Deaf History Concentration Sign Language Teaching Concentration	Department of American Sign Language (ASL) and Deaf Studies
Hofstra University (http://www.hofstra.edu/studentAffairs/stdidis/index.html)	
Disability Studies Program (Undergraduate Minor)	College of Liberal Arts and Sciences
Miami University (http://www.units.miamioh.edu/sociology/DisabilityStudies4.shtml)	
Undergraduate Disability Studies Minor	College of Arts and Sciences
National-Louis University (http://www.nl.edu/academics/educationdoctoral/edddisabilityandequityineducation/)	
Disability and Equity in Education Doctoral Program	National College of Education
Northern Arizona University (http://nau.edu/Disability-Resources/)	
Undergraduate Minor in Disability Studies	College of Social and Behavioral Sciences
Ohio State University (https://disabilitystudies.osu.edu/)	
Undergraduate Minor in Disability Studies Graduate Interdisciplinary Specialization in Disability Studies	Arts and Sciences (Interdisciplinary)
Pacific University (http://www.pacificu.edu/as/disability/)	
Disability Studies in the Humanities and Social Sciences (Minor)	College of Arts and Sciences
Stony Brook University (http://healthtechnology.stonybrookmedicine.edu/)	
Disabilities Studies Concentration, Bachelor of Science in Health Science	School of Health Technology and Management

Program	Oktatási egység
Syracuse University (http://disabilitystudies.syr.edu/)	
Graduate (Master's and PhD) Graduate Certificate of Advanced Study (CAS) Science in Health Science Joint Degree Program in Law (JD) and Education (Master's and CAS in Disability Studies) Undergraduate Minor in Disability Studies	Cultural Foundations of Education, School of Education
Teachers College, Columbia University (www.tc.columbia.edu/HBS/specialed/)	
Disability Studies in Education, Concentration in the EdD Program in Curriculum and Teaching	Department of Curriculum and Teaching College of Education
Temple University (http://www.temple.edu/instituteondisabilities/)	
Graduate Certificate in Disability Studies	
University of California at Berkeley (http://ugis.ls.berkeley.edu/ds/)	
Minor in Disability Studies in Undergraduate Interdisciplinary Studies	Undergraduate and Interdisciplinary Studies
University of California at Los Angeles (UCLA) (http://www.uei.ucla.edu/dsminor.htm)	
Undergraduate Minor in Disability Studies	Division of Undergraduate Education, College of Letters and Sciences
University of Delaware (http://www.udel.edu/cds/disabilities_minor.html)	
Undergraduate interdisciplinary Minor in Disability Studies	College of Education and Human Development
University of Hawaii at Manoa (http://www.cds.hawaii.edu/)	
Interdisciplinary Certificate in Disability and Diversity Studies	Center on Disability Studies and Educational Foundations
University of Illinois at Chicago (http://www.ahs.uic.edu/dhd/)	
PhD in Disability Studies Master of Sciences in Disability and Human Development	Department of Disability and Human Development College of Applied Health Sciences
University of Maine (http://ccids.umaine.edu/)	
Minor in Interdisciplinary Concentration in Disability Studies	Center for Community Inclusion and Disability Studies
University of Massachusetts-Lowell (http://www.uml.edu/FAHSS/Psychology/Undergraduate-Program/Disability-Studies-Minor.aspx)	
Undergraduate Disability Studies Minor	College of Arts and Sciences
University of Pittsburgh (https://www.shrs.pitt.edu/)	
Graduate Disability Studies Certificate Program	School of Health and Rehabilitation Sciences, Department of Health Information Management
University of Toledo (http://www.utoledo.edu/lss/disability/)	
Undergraduate Interdisciplinary Minor in Disability Studies Master of Liberal Studies Program (MLS), Concentration in Disability Studies (DST)	College of Arts and Sciences
University of Washington (https://depts.washington.edu/disstud/)	
Individualized Studies Major in Disability Studies	College of Arts and Sciences

Program	Oktatási egység
University of Wisconsin-Madison (http://www.ls.wisc.edu/)	
Interdisciplinary Cluster	College of Letters and Sciences
University of Wyoming (http://www.uwyo.edu/wind/academic_opp/requirements.html)	
Minor in Disability Studies	College of Health Sciences
Washington State University (https://depts.washington.edu/disstud/)	
Undergraduate Minor in Disability Studies	Department of Speech and Hearing Sciences

@ (Aarhus)